

de aarde is van iedereen

pleidooi voor een universeel onvoorwaardelijk basisinkomen

De voorbije jaren zijn meerdere voorstellen geformuleerd en initiatieven gelanceerd voor het instellen van een universeel (dat is: voor iedereen geldend) onvoorwaardelijk basisinkomen. Het belangrijkste recente initiatief was het Europees Burgerinitiatief uit 2013, dat op één jaar tijd 285.000 handtekeningen verzamelde. [Eén miljoen handtekeningen uit diverse Europese landen zijn nodig om een burgerinitiatief op de agenda van de Europese Commissie te plaatsen.] Zo'n basisinkomen houdt in dat elke mens, van zijn geboorte tot zijn dood, een inkomen krijgt betaald, zonder dat daar enige voorwaarde aan verbonden is. Ook als hij andere inkomsten heeft. De argumentatie is vaak economisch en praktisch (waarbij op de efficiëntie van het systeem gewezen wordt), en/of sociaal (de wil om niemand soms letterlijk in de kou te laten staan). Daarbij wordt gewezen **(i)** op de mogelijkheid talrijke dure en niet altijd werkzame solidariteitsmechanismen, administraties en diensten te kunnen afschaffen of op zijn minst sterk te vereenvoudigen, **(ii)** op het verdwijnen van dwaze, slechtbetaalde jobs (omdat de economische actoren eindelijk de vrijheid krijgen die volgens de vrije-markt-theorie hun handelen stuurt: "ofwel betaal je goed, ofwel doe je het werk zelf"), **(iii)** op de demonetarisering van menselijke relaties, én **(iv)** op de motivatie van de overgrote meerderheid van de bevolking om, zelfs bij een gewaarborgd basisinkomen, toch nog te willen werken, maar dan op een zinnigere manier. De argumentatie steunt ook op **(v)** de overdaad die althans onze Westerse samenlevingen kenmerkt: er is wel genoeg van alles, vaak zelfs te veel, maar het komt niet altijd terecht waar er het meest behoefte aan is. Op mondiaal vlak ligt dat misschien wat anders, maar ook daar geldt de vaststelling dat er niet veel nodig is om ingrijpende verbeteringen te bekomen. En dus de vraag: een *universeel* basisinkomen, geldt dat overal? en op dezelfde wijze? of wordt het nationaal, eventueel Europees bepaald (en gefinancierd)? waarna de discussie over mogelijke aanzuigefecten snel oplaait.

Hier wil ik, heel kort, een andere, bijkomende argumentatie opbouwen: **een universeel onvoorwaardelijk basisinkomen is niet alleen economisch en sociaal efficiënt, het is ook eerlijk en billijk.** Het is niet meer dan *recht*. Omdat het alle mensen de toegang garandeert tot een deel van de goederen die in essentie iedereen toebehoren.

* * *

Alle goederen en diensten die we gebruiken zijn het product van meerdere factoren. Elk van die factoren is in mindere of meerdere mate onontbeerlijk voor het produceren ervan. Toch wordt slechts van enkele factoren de waarde erkend — en ook vergoed. Factoren die iedereen toebehoren worden immers niet vergoed.

Heel eenvoudig gesteld gaat het om volgende — elkaar deels overlappende — factoren:

- (a) arbeid,
- (b) machines en werktuigen,
- (c) kennis,
- (d) grondstoffen,
- (e) energie,
- (f) ecologische veerkracht, of de capaciteit van de aarde om schadelijke effecten te verwerken.

"Deels overlappende factoren", want er zit uiteraard veel kennis in de machines en werktuigen, en in de arbeid, of energie in sommige grondstoffen, terwijl de ecologische veerkracht hernieuwde grondstoffen of energie kan leveren (zoals de fotosynthese schadelijke stoffen, in casu CO₂, dankzij zonne-energie in voeding en/of brandstof omzet).

"En kapitaal?". Kapitaal is gestolde arbeid, die de vorm van machines, werktuigen of kennis heeft aangenomen, en/of in voorraden (grondstoffen, energie, privileges...) is omgezet. Traditioneel wordt trouwens alleen het gemonetariseerde, dit is toegeëigende kapitaal effectief als kapitaal gedefinieerd, en dus vergoed. Opnieuw: het kapitaal dat iedereen toebehoort wordt niet erkend. Het wordt ook niet vergoed.

Ik overloop achtereenvolgens de zes genoemde productiefactoren... van [f] naar [a].

[f] Wat de laatste decennia toch wel duidelijk is geworden — en voorheen nagenoeg onbekend, of op zijn minst miskend — is de eindigheid van de aarde. Niet zozeer van haar grondstoffen — daarover straks — maar van haar recuperatievermogen, haar veerkracht. De ecologische voetafdruk noemen we dat (*empreinte écologique, ecological footprint*), vaak tot CO₂ of broeikasgassen beperkt (*gaz à effet de serre, greenhouse gasses*), maar het kan ook ruimer (met biodiversiteit, landbouwgrond, visgrond, weiland, enz.): hoe zwaar belasten we het systeem aarde (onze biotoop), en heeft de aarde voldoende veerkracht om die belasting te verwerken? Of gaat de aarde kapot, en wij met haar?

Wereldwijd wordt de aarde 40% overbelast. "Overbelast", staat er, want het systeem aarde wordt op 140% van zijn capaciteit gebruikt. Een *gemiddelde* Fransman of Belg *overbelast* de aarde wel 180%. Als al de aardbewoners als Fransen of Belgen willen leven, zijn er drie aardes nodig. Vermits er geen enkele reden denkbaar is om de ecologische veerkracht van de aarde ongelijk over de aardbewoners te verdelen (de internationale handel in emissierechten doet dat wel, maar dat is macht, geen reden of recht), *ontfutselt* de gemiddelde Europeaan of Noord-Amerikaan de gemiddelde Aziaat of Afrikaan een min of meer belangrijk deel van de aarde. In alle stilte — bij wijze van spreken. Als een dief in de nacht.

Wat tussen landen of continenten geldt, geldt ook binnen de landen, tussen de mensen. Niet iedereen heeft dezelfde ecologische voetafdruk, en wie een zware voet heeft, ontfutselt zijn medeburgers een stuk aarde waar zij recht op hebben.

[e] Bijna 95% van de energie die we op aarde gebruiken, is zonne-energie. De rest is kernenergie (5%), en een beetje aardwarmte en maanenergie (getijden). Zo'n 82% is echter *gestolde* zonne-energie: zonnestraling van heel lang geleden, die we vandaag eenmalig verbruiken, onder de vorm van steenkool, aardolie of gas. De rest, zo'n 13%, is hernieuwbaar, en komt tot ons via de reeds genoemde fotosynthese, wind- en waterkracht, warmte en licht ¹. Hoe het precies gegaan is, weet omzeggens niemand meer, maar we zijn zo dom geweest die gestolde zonne-energie (eerst steenkool, dan aardolie en gas), die omzeggens niemand, of iedereen toebehoorde, eerst aan landen toe te kennen en dan, via die landen, aan private belangen (soms ging het ook andersom, zoals in Congo gebeurde). Voor de hernieuwbare energie zijn we nu net hetzelfde aan het doen. De wind die over de Noordzee waait, waait vandaag nog voor iedereen. Morgen niet meer. Wie kennis en kapitaal in huis heeft, de weg naar de besluitvormers kent, en de gepaste juridische kaders kan creëren, is morgen eigenaar van de wind. Is er een reden waarom de energie die de aarde rijk is, fossiel of hernieuwbaar, niet aan iedereen zou toebehoren? Is er een reden waarom wie die energie ontgint, zijn medeburgers niet op een billijke manier zou vergoeden?

[d] Van grondstoffen — voor zover die er nog zijn, want meer dan de helft van het winbare koper dat de aarde rijk is, zit nu al in kabels, leidingen, machines, enz. — kan in feite hetzelfde gezegd worden. Er zijn voorraad-grondstoffen, zoals koper (en de meeste van die grondstoffen zitten effectief ook *in de grond*), en er zijn stroom-grondstoffen, die door de natuur regelmatig worden bijgemaakt: hout bijvoorbeeld, maar ook vis. En er zijn voorbeelden van stroom-grondstoffen, die in een snel tempo als voorraad-grondstoffen werden gebruikt. Guano was zo iets: metersdikke lagen versteende uitwerpselen van dieren (vogels, vleermuizen, zelfs dinosaurussen) werden in de 19de eeuw in enkele decennia volledig afgegraven om elders als meststof te dienen, tot er weinig meer overbleef, en het guano door kunstmeststoffen vervangen werd (kunstmest, waarvoor vandaag wereldwijd 5% van het aardgas, of 1% van alle energie verbruikt wordt).

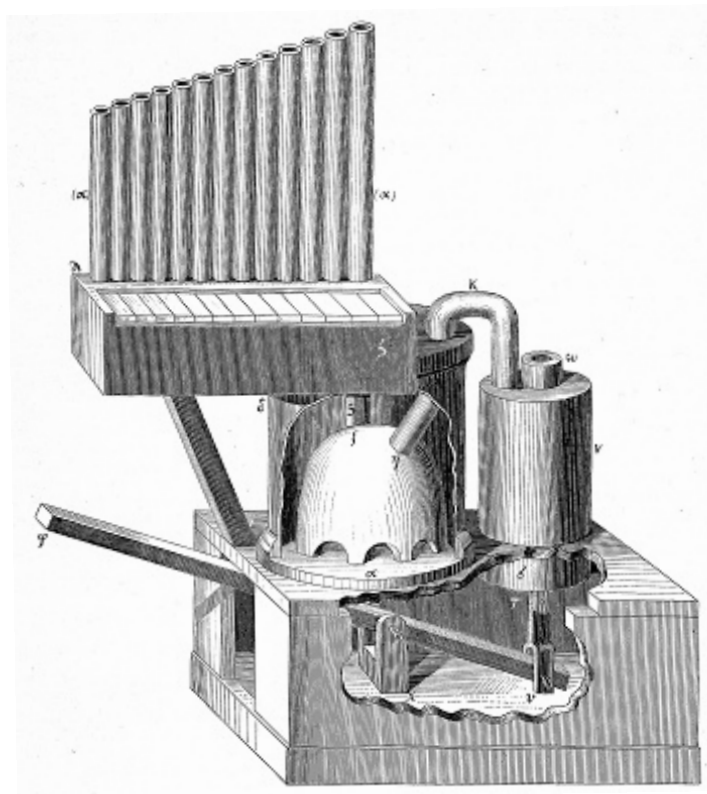
Met ecologische veerkracht [f], energie [e] en grondstoffen [d] hebben we drie productiefactoren die onontbeerlijk zijn, én beperkt beschikbaar zijn, én in essentie iedereen toebehoren. *Zou het niet redelijk zijn dat elke nieuwe mens, bij zijn geboorte, één zevenmiljardste van alle beschikbare grondstoffen "erft" — en nadien spaarzaam gebruikt?* Elk van die productiefactoren is een argument om op zijn minst een deel van de totale productie van goederen en diensten onder alle aardbewoners te verdelen, onvoorwaardelijk, wat ook hun andere verdiensten zijn. Bijvoorbeeld — omdat we in een monetaire economie leven, waar je zonder geld tot niets toegang hebt — onder de vorm van een universeel en onvoorwaardelijk inkomen.

---

¹ Deze conventionele cijfers zijn in feite onjuist. Enerzijds wordt ongeveer 9% van de beschikbare energie niet als dusdanig, maar als grondstof gebruikt, onder meer in de koolwaterstofchemie (plastics). Anderzijds wordt voorbijgegaan aan de gigantische hoeveelheden energie die rechtstreeks in de natuur terechtkomen, en dus in de voedselproductie. De aarde ontvangt in 45 minuten evenveel energie van de zon als ze in één jaar gebruikt. Energie is zowel schaars als overvloedig aanwezig.

Wat voor die drie eerste productiefactoren geldt, geldt op het eerste gezicht niet voor de drie andere: arbeid [a], machines en werktuigen [b], en kennis [c]. Die hebben toch een duidelijke *eigenaar*, of niet? De werkgevers, die de individuele arbeid van de werknemers kopen, en de eigenaars van de machines en de werktuigen, en van de kennis, die onder de vorm van patenten of octrooien wordt beschermd.

[c] Toch is het niet zo eenvoudig. We leven in de waan dat alleen de recente, huidige kennis echt belangrijk is. Dat alle dingen die ons omringen nieuw zijn. Of het nu auto's of computers zijn, medicamenten, smartphones of vliegtuigen, mobiele applicaties (apps), kleding- of meubeldesign, alles is nieuw, en door patenten beschermd. Maar we vergeten de onmetelijke waarde van een veel oudere, wetenschappelijke en vooral technologische erfenis, waarzonder al dat nieuwe ondenkbaar is.

Ik beperk met tot twee voorbeelden: de drukknop of toets, en de cijfers.

Een drukknop of toets is een *interface*, een voorziening waarbij je met je hand of vinger (of soms je voet) een opdracht kan geven aan een machine, een werktuig, een instrument, een installatie... Een opdracht die door die machine wordt begrepen en uitgevoerd, zonder dat er een logisch verband bestaat tussen de opdracht en de uitvoering. Er bestaat een wezenlijk verschil tussen een hamer, waarmee je op een spijker slaat, en de toets van een clavecimbel, een dashboard of een computer, waarmee je een klank, een ruitenwisser of een bewerking bestuurt. De opdracht van een toets wordt mechanisch, elektrisch of elektronisch doorgegeven en vertaald, en brengt andere krachten in werking.

Voor zover ik heb kunnen nagaan zijn orgels de oudste machines met toetsen (3de eeuw voor Christus). Via clavecimbel en piano's, elektrische schakelaars, was- en schrijfmachines, radio's en televisies, enz., zijn toetsen gemeengoed geworden. Vandaag zijn ze overal, tot op de *touchscreens*. Behalve (zeldzame) gesproken instructies is er nog niet veel uitgevonden om een computer of een smartphone te bedienen. Of: hoeveel onze hedendaagse technologie aan de oude Grieken, én aan de muziek, te danken heeft.

Ongeveer 5000 jaar geleden werd het schrift uitgevonden. Voortaan kon informatie afstanden overwinnen, zowel in tijd als in ruimte, losgemaakt van de menselijke drager. Ze kon zelfs vergeten en teruggevonden worden. 2000 jaar later volgden in Babylonië de voorlopers van de Arabische cijfers. Om preciezer te zijn: het positioneel getallenstelsel, waarbij de positie van het cijfer mee de waarde bepaalt. Een revolutie, met als uiterste consequentie het binaire getallenstelsel, de computertaal. [*"Er zijn 10 soorten mensen, zij die binair kunnen rekenen, en zij die het niet kunnen."* ²] Er zijn de laatste decennia middelen ontwikkeld om sneller te rekenen, er zijn *chips* gekomen, maar de essentie van die nieuwe dingen is eeuwen oud. Een gezamenlijke erfenis. Elk nieuw patent, dat eigendomsrechten legt op een nieuw product, een nieuwe uitvinding, privatiseert in feite 5% innovatie (dat is hoog geschat) en 95% gezamenlijke erfenis.

[a] Blijft de arbeid. Want machines en werktuigen [b], in de breedste betekenis van het woord (computers, schroevendraaiers, auto's, schakelaars, drones) zijn niets anders dan gestolde arbeid en gestolde kennis.

Arbeid is een individuele prestatie, die in groepsverband geleverd wordt, en die... in de overgrote meerderheid van de gevallen onmiddellijk wordt verkocht, en te laag wordt betaald. Voor elke twee euro die in België naar arbeid gaat, gaat er één naar kapitaal ³. De enige productiefactor — arbeid — die als argument zou kunnen gelden om géén onvoordelig basisinkomen uit te keren (*"want wie niet werkt, heeft geen verdienste..."*), wordt ondervergoed, omdat talrijke andere collectieve productiefactoren geprivatiseerd zijn. Bovendien heeft de innovatie (de inbreng van meer en meer kennis in de productie) er toe geleid dat de drempel tot deelname aan het productieproces steeds hoger komt te liggen. Mensen worden "overtollig", of worden "ongeschikt" geacht, maar in feite is het de arbeidsmarkt die ongeschikt is voor hen. De toegang tot de in essentie collectieve productiefactoren wordt hen ontzegd, en daarmee de toegang tot een steeds meer gepolariseerde arbeidsmarkt. Dat heet werkloosheid, en wie daaraan probeert te ontsnappen moet zich tevreden stellen met een onderbetaalde of zelfs mensonterende baan ⁴.

Wannes Van de Velde wist het, en zong het: *"ne zanger is ne groep"*. En een schakel in een lange zangtraditie. Zonder de muziektraditie (de gezamenlijke erfenis) en zonder zijn kompanen staat hij nergens. Zonder het niet erkende of het onterecht geprivatiseerde gezamenlijke erfgoed staan we allemaal nergens. *Is het dan niet meer dan logisch, niet meer dan terecht om iedereen de vruchten te laten plukken van wat in essentie iedereen toebehoort?*

* * *

---

² Ik las onlangs dat er een methode bestaat om met je twee handen tot 1023 te tellen, en niet tot 10 zoals we gewoon zijn, letterlijk digitaal. Je moet wel erg handige handen hebben, en een rekenknobbel.

³ In 1980 was de verhouding nog 4 tot 1. De huidige cijfers staan dicht bij die uit het begin van de 20ste eeuw. Deze cijfers betreffen verloning, ook van zelfstandigen, met inbegrip van werknemers- en werkgeversbijdragen.

⁴ Aangeraden lectuur: *"Le Quai de Ouistreham"*, Florence Aubenas, 2010, in het Nederlands vertaald als *"De bodem van de pan"*.

De Noorse ontdekkingsreiziger Roald Amundsen (1872-1928) had zich tot doel gesteld als eerste de Noordpool te bereiken. Toen in september 1909 bekend raakte dat de Amerikanen Frederick Cook en Robert Peary hem vóór waren geweest, wijzigde hij prompt zijn plannen, en zette zijn zinnen op de Zuidpool. [Ook daar was hij niet alleen, met de Brit Robert Scott als belangrijkste concurrent.] Pas ná zijn vertrek met de driemaster Fram in augustus 1910 bracht Amundsen de expeditieleden op de hoogte. In januari 1911 bereikten ze het zuidpoolgebied, waar ze verkenningen uitvoerden en alvast drie voorraaddepots aanlegden langs het eerste deel van hun toekomstige parcours, op 80°, 81° en 82° zuiderbreedte. [Dat is, voor het laatste depot, toch nog zo'n 900 km van de pool.] Amundsen besloot tot na de zuidelijke winter te wachten, en die tijd werd nuttig besteed om al het materiaal grondig aan te passen. Nieuwe, eenvoudiger tenten werden gebouwd, die makkelijker te monteren waren en met hun zwarte kleur beter zichtbaar waren, de zonnewarmte beter bewaarden en de ogen meer rust gunden. De sleeën werden een derde lichter gemaakt, de skis aangepast, en de kisten van handige openingen voorzien. Na een eerste, mislukte poging op 8 september 1911 (waarbij een zevenkoppig team omwille van het slechte weer in onduidelijke omstandigheden rechtsomkeer moest maken, wat tot conflicten leidde), vertrok Amundsen uiteindelijk op 19 oktober met vier kompanen en 52 honden. Ze trokken eerst van depot tot depot, waar de sleeën opnieuw geladen werden. Op de daarna volgende belangrijke halteplaatsen — voorbij de depots — werd telkens, zoals gepland, een deel van de honden gedood, om als voedsel te dienen voor hun voorlopig in leven gelaten soortgenoten, en voor de poolreizigers zelf. Op 14 december bereikten de vijf mannen met nog zestien honden de Zuidpool. Omdat de weg nu gebakend was, en de wind in de rug zat, verliep de terugweg veel vlotter: 42 dagen in plaats van 56. Op 25 januari bereikten ze met elf honden hun schip, en daarmee ook de andere expeditieleden. [Concurrent Scott bereikte slechts een goeie maand later de Zuidpool; hij overleefde zijn terugtocht niet.]

Amundsens verhaal, met zijn kompanen en zijn honden, is een parabel voor de moderne economie. Vijf mannen en zestien honden bereikten de Zuidpool, en slechts één wordt vernoemd: Amundsen. Maar er waren een veelheid mannen en honden nodig (zelfs 130 honden bij de start) om het zover te brengen. Zo zijn er miljoenen arbeiders nodig geweest om een krachtige staal- en steenkool-economie uit de grond te stampen. Maar toen die, dankzij hun inspanningen, een hogere graad van perfectie bereikte, waren ze niet langer nodig, en werden ze op straat gezet. Het resultaat van hún arbeid. Miljoenen bedienden hebben meegewerkt aan het opzetten van een modern banksysteem, dat alle mensen tot in hun kleinste gedragingen begeleidt, en nu het systeem een hogere graad van financiële perfectie bereikt heeft, worden ook zij afgedankt. Hetzelfde gebeurde, en gebeurt nog steeds, in de landbouw. De honden doen zich te goed aan het vlees van hun soortgenoten, ze klagen niet, ze trekken mee aan de slee die hen straks overbodig maakt. Ze beseffen niet dat ook zij straks geofferd worden.

Terug naar het onvoorwaardelijk basisinkomen, want er bestaat een behoorlijk eenvoudig schema om een eerste deel ervan alvast wereldwijd te starten. Dat schema is gebaseerd op de veerkracht van de planeet, vereenvoudigd gezegd de emissierechten. Door deze, ten eerste, te rantsoeneren (met een elk jaar dalend plafond) en, ten tweede, volledig gelijk over alle aardbewoners te verdelen, ontstaat een financieringsmechanisme dat gevoed wordt door eenieder wiens ecologische voetafdruk het hem toegekende rantsoen overschrijdt. Voor de verdere uitbouw van dat financieringsmechanisme zijn heel uiteenlopende opties mogelijk, naargelang de veeleer ideologische keuzes die men maakt: een openbaar verdelingsmechanisme, of een omkaderde markt, waarvan niet de grote vervuilers, zoals nu, maar de mensen de actoren zijn.

De idee van een onvoorwaardelijk basisinkomen krijgt steun — en tegenwerking — vanuit heel uiteenlopende hoeken. Het doorkruist, misschien niet zo verrassend, de traditionele partij- en ideologische lijnen. Zowel voor- als tegenstanders hebben uiteenlopende ideeën over het beoogde niveau, over de financiering, over de geografische perimeter (nationaal, Europees, mondiaal), en over compenserende en flankerende maatregelen (wat schaf je af?). Dat is de zwakte, en ook de kracht van het voorstel. Een onvoorwaardelijk basisinkomen gooit de bestaande en stap bij stap gegroeide financieringsmechanismen (lonen, prijzen, belastingen, vervangingsinkomens, premies, enz.) en de bijhorende openbare en private administraties zodanig overhoop, dat alleen een geleidelijke invoering mogelijk is.